

ЗАПОВІДНА СПРАВА — система організаційних, правових, наукових, економічних, освітніх, виховних, інформаційних та інших заходів, спрямованих на збереження унікальних і типових природних територій та об'єктів, а також територій та об'єктів культурної спадщини. З огляду на систему законодавства й держ. регулювання в Україні виділяють природн. та істор.-культурну З. с. Природн. З. с. займається збереженням унікал. і типових ландшафтів, природ. комплексів, ботан., зоол., геол., гідрол. та ін. природ. об'єктів. Правовий режим і порядок визначення таких тер. та об'єктів, їх охорони, збереження і використання, проведення на їх базі наук. дослідж., моніторингу навколиш. природ. середовища, засади екон. забезпечення функціонування, ведення держ. кадастру, відповідальності за порушення режиму, формування єдиної територ. мережі заповід. та ін. тер., що перебувають під особл. охороною (екол. мережі), визначаються актами екол. та природоресурс. законодавства, а також відповід. положеннями актів законодавства ін. галузей права. Істор.-культурна З. с. займається збереженням визнач. місць, а також тер. чи водних об'єктів, ін. природ., природно-антропоген. або створ. людиною споруд, комплексів (ансамблів), їхніх частин незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археол., естет., етнол., істор., архіт., мист., наук. чи худож. погляду і зберегли автентичність. Порядок визначення, режим охорони, збереження та використання таких тер. і об'єктів, упр. культур. спадщиною, держ. реєстрації її об'єктів, регулювання прав власності, збереження середовища, фінансування та відповідальності за порушення встановл. режиму охорони та використання регулюються актами законодавства про культурну спадщину. Законодавство також визначає умови виділення та режим охорони, збереження і використання об'єктів, які водночас становлять особливу екол., істор. та культурну цінність.

У стародавні часи З. с. розвивалася значною мірою виходячи із сакрал., реліг. міркувань, згодом великого значення надавали інтересам збереження певних природ. ресурсів та об'єктів. Від поч. 20 ст. З. с. все більше набувала сучас. багатофункціон., наук. характеру. У цей час розпочато системат. виявлення цінних для заповідання об'єктів, формування репрезентатив. мережі заповід. тер. Важливим для розвитку природн. З. с. як одного з напрямів держ. політики стало прийняття Закону «Про охорону

природи» (1960), створення держ. Комітету з охорони природи (1967). У 1972 РМ затвердила Класифікацію заповід. природоохорон. тер. (доповнена 1978), у 1983 — Класифікацію тер. та об'єктів природно-заповід. фонду. 1978 прийнято Закон «Про охорону і використання пам'яток історії та культури». За часів незалежності прийнято Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991), «Про природно-заповідний фонд України» (1992), «Про охорону культурної спадщини» (2000), «Про Червону книгу України» (2002), «Про екологічну мережу України» (2004), а також низку ін. законів, якими врегульовано відносини щодо утворення, режиму охорони, проведення наук. дослідж. заповід. тер. тощо. Виходячи з вимог цих законів, відповідні положення щодо розвитку З. с. внесено до законодав. актів з питань охорони та використання земель й ін. природ. ресурсів, планування територій, адм. та кримінал. відповідальності тощо. Розроблено наук. засади З. с., сформовано відповідні наук. центри, суттєво розширено мережу заповід. тер., створ. численні природні заповідники, нац. природні парки, істор.-культурні заповідники, музеї-заповідники. Розвиток З. с. в Україні відбувається з урахуванням відповід. рекомендацій міжнар. організацій. Значну роль у становленні З. с. відіграли Укр. товариство охорони природи (від 1946), Укр. товариство охорони пам'яток історії та культури (від 1966), Укр. геогр. товариство (1873–76, від 1947), Нац. спілка краєзнавців України (від 1996).

Розвиток З. с. в Україні спрямовують на прискорення формування та збереження науково обґрунтов., репрезентатив. системи природно-заповід. тер. та об'єктів на основі комплекс. оцінювання їх мережі, оптимальн. поєднання з ін. тер., що перебувають під особл. охороною, формування нац. екол. мережі як складової частини її заг.-європ. системи, запровадження ефективніших методів збереження та відновлення різних типів природ. комплексів, генофонду рослин. і тварин. світу, насамперед рідкіс. і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів; забезпечення охорони та збереження природ. та істор.-культур. об'єктів як невід'єм. елементів людського довкілля; підвищення ролі дослідж. на заповід. тер. у вирішенні складних наук. проблем та практ. завдань забезпечення сталого екон. і соц. розвитку держави та її регіонів, освіти, просвіти, підготовки кадрів.

В. І. Олещенко

Бібліографічний опис:

Заповідна справа / В. І. Олещенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-14959>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).